

تأثیر شناخت خود بر دوست گزینی

زهره باهنر^۱

چکیده:

یکی از مناسبات اجتماعی که مختص نوع بشر است، روابط دوستانه و صمیمی میان افراد می باشد و از آنجا که دین مبین اسلام آئینی متعادل و راهگشا در اکثر مسائل ضروری و مبتلی به انسان است برای این فقره نیز آموزه هایی دارد که در کتب و رسائل اخلاقی به تفصیل به آن پرداخته اند. آنچه در این مقاله تحت عنوان تأثیر شناخت خود بر دوست گزینی مورد بررسی قرار گرفته است، نقشی است که خود آگاهی می تواند در انتخاب بهتر دوست و همراه ایفا کند. اهمیت طرح این موضوع از آنجا احساس می شود که گاهی در وجود انسان های خوب خصوصیت بدی پیدا می شود که اتفاقاً همان بدی عامل پیوند و دوستی می شود. این پژوهش تلاشی است در جهت توصیف این اشکال و رفع کاربردی آن.

کلیدواژه: شناخت، دوست گزینی، سنخیت، ویژگی اخلاقی

^۱. طلبه پایه اول، سطح ۲، حوزه امام خمینی (ره)، کارشناسی حقوق

مقدمه:

آدمی از همان نخستین سال های زندگی یعنی زمانیکه ابتدایی ترین توانایی ها را برای برقراری ارتباط با دیگران می آموزد اقدام به دوست گزینی و پیدا کردن یار و همدمی می کند که با او احساس خوشایندی داشته باشد. از این روست که یکی از تعبیر قابل ملاحظه برای واژه انسان خو گرفتن و الفت و ملاطفت در نظر گرفته شده است.

در فرهنگ قرآنی و احادیث معصومین علیه السلام نیز به این نیاز بشر با مترادفاتی چون صدیق و خلیل اشاره شده و راه و رسم دوستی از ابعاد مختلف تعریف و ارائه شده است. اما آنچه در این مقاله مورد بررسی قرار گرفته است تاثیر و اهمیت شناخت داشتن از روحیات و نقاط ضعف و قوت اخلاقی خودمان در دوستی خالص و انتخابی موفق و سودمند است.

در واقع در این نوشتار سعی شده است نگاهی نو و تاحدودی کاربردی به مقوله دوستی بشود.

۱. معنای لغوی و مفهوم دوستی

در لغت نامه دهخدا این معانی به نقل از محققان مختلف برای واژه دوست شمرده شده است: محب، یک دل، یک رنگ، خیرخواه، یار، رفیق، مانوس، آشنا، هم دل، مقابل دشمن، آنکه نیک اندیشد و نیک خواهد، مقابل دشمن که بد اندیشد و بد بخواد.

ظاهراً در اصل دوس بوده که به معنای پسییده و پیوستن به چیزی است و به مرور ایام از معنای اصلی مهجور گشته و به معنای ماخوذ شهرت گرفته است. دوستی یعنی یاری، رفاقت، محبت و عشق، نزدیکی، هم دلی و هم دمی بین دو نفر بدون وجود رابطه خویشاوندی سببی یا نسبی.

دوستی رابطه ای است کاملتر و برتر از معاشرت ساده و هم زیستی معمولی. یک فرد ممکن است در محیط زندگی یا محل کار یا سرکلاس با افراد مختلف برخورد داشته باشد بدون اینکه بین او و آنان صمیمیت و هم دلی و همراهی وجود داشته باشد چنین رابطه ای را دوستانه نخوانند. دوستی گوهری ست گران سنگ و ودیعه ای است الهی. رابطه ای ست از عمق دل و جان و وحدت آفرین که انسان ها را بهم پیوند داده و دلسوز یکدیگر و همدم و همراه می سازد و در غم و شادی ها شریک و دمساز می کند. امیر مومنان علی (ع) می فرمایند: دوستان یک روح اند در جسم های جداجدا و گوناگون.

۲. نیاز انسان به دوست

انسان موجودی است اجتماعی که عشق و علاقه به زندگی توأم با رفاقت و دوستی و انس با دیگران یکی از ضرورت های سازمان وجودی اوست. حضرت علی (ع) می فرماید: "الغریب من لیس له حبیب" غریب کسی است که او را دوست نباشد.

احساس نیاز به معاشرت صمیمانه و هم دلی با دیگران علاوه بر این که یکی از جلوه های زندگی اجتماعی به شمار می رود، ندایی است برخاسته از اعماق وجود انسان که او را به ایجاد ارتباط دوستانه و تماس با هم نوع فرا می خواند. هیچ انسانی با قطع پیوند های دوستانه و بریدن از هم نوع و انزواگرایی و گوشه گیری، احساس آرامش نمی کند. اگر در مواردی خاص دیده می شود برخی افراد به انزوا طلبی که نوعی بیماری است و یا زندگی فردی روی می آوردند، بدون شک علت یا علل آن را باید در جایی دیگر جست و جو کرد. به همان میزان که انسان از ارتباط دوستانه با دیگران همراه با صفا و صمیمیت و یک رنگی لذت

می برد و احساس آسایش و راحتی می کند، از تنگناهای ناشی از فقدان زندگی جمعی و قطع رشته مودت و دوستی با دیگران رنجور و آشفته و مضطرب می گردد.

۳. اهمیت دوست و دوست یابی در زندگی انسان

در برخی روایات یکی از نخستین راه ها برای قضاوت درباره شخصیت افراد معاشران و دوستان آنان شمرده شده است.^۲ بهره مندی از معاشران خوب در کنار رازداری مساوی با بهره مندی از خیر دنیا و آخرت معرفی شده است در مقابل داشتن دوستان بد قطعه ای از آتش و آفت خیز و فضیلت دانسته شده است. همه ما می دانیم که معاشرت با دوستان بد انسان را تاخودآگاه به سوی بدی سوق می دهد. امام علی (ع) در این باره می فرمایند: با انسان های بد معاشرت مکن چرا که طبع تو ناآگاهانه از طبع او می دزد.^۳ اما آیا اگر دوستی با صفات نسبتاً پسندیده و خیرخواه داریم حتی اگر از لحاظ ویژگی های اخلاقی از ما برتر باشد بدین معناست که قطعاً و مطمئناً باعث رشد و تعالی ما می شود؟ یا ملاک و عوامل دیگری هم دست اندکار این فضیلت هستند؟ امید است در ادامه به این پرسش پاسخی مناسب داده شود.

۴. دوست خوب

در روایات ائمه علیهم السلام و سخن ادیبان همواره توصیه به دوستی با افراد با ایمان، صادق، امانت دار، وفادار، عاقل (عقل به معنای قوه ادراک و عاقل به مفهوم کسی است که قدرت تمیز خوب و بد وزشت و زیبا را دارد)، باتقوا، همسان، خیرخواه، نیک اندیش و . . . شده است. به طور کلی هر چه خصائص نیکو و فضایل اخلاقی یک نفر در قیاس با صفات ناپسندش پررنگ تر و نمایان تر بود آن شخص برای دوستی یا هر رابطه ی مبتنی بر اعتماد مناسب است.

اما پر واضح است که پیدا کردن کسی که همه خصوصیات خوب را یک جا داشته باشد و مبرا از عیب و نقص باشد کاری بس دشوار و چه بسا محال است خصوصاً اینکه اکثر ما با انسان های معمولی دم خور و انیس می شویم نه با اساتید اخلاق و علمای طراز اول!

^۲. وسائل الشیعه، ج ۴، ص ۲۰۷؛ المرء علی دین خلیله و قرینه

^۳. شرح نهج البلاغه، ابن ابی الحدید، ج ۲۰، کلمه ۱۴۷، ص ۲۷۲

پس می شود به چند شایستگی و ویژگی های پر اهمیت تر بسنده کرد و به قول استاد صفائی حائری به رو به رشد بودن انسان ها و تلاشی که برای پیشرفت دارند توجه کرد. بنابراین حال که قرار است دوستان خود را از میان افراد خوب با تمام کمی و کاستی هایشان برگزینیم باید بدانیم چه چیز باعث رغبت ما و ایجاد پیوند دوستی می شود؟

۵. دیدگاه روانشناسی به موضوع

چگونه پیوندهای دوستی برقرار می شود؟ چرا نسبت به بعضی افراد تمایل بیشتری برای دوستی و معاشرت نشان می دهیم؟ دانشمندان حوزه های گوناگون به نوعی تحلیل این پدیده در انسان پرداخته اند و سرانجام به این نتیجه رسیده اند که این سوال یک جواب واحد ندارد اما دو عامل که تاثیر و اهمیت آن بیشتر احساس می شود بیان خواهد شد که عامل اول با موضوع مقاله همخوانی دارد:

۵-۱ جذب شدن به انعکاس خودمان در بیرون

جست و جوی فردی که انعکاسی از ما باشد از شایع ترین تئوری هایی است که به عنوان دلیل برگزیدن افراد برای هر رابطه ای بیان می شود. به این مفهوم که در فرد مقابل چیزی که در خودمان نیز وجود دارد ما را به طرف او جذب می کند در حقیقت در این نوع روابط انسان در جست و جوی خود دیگری است. منی که بتواند تصویر مرا چون آئینه در خود انعکاس دهد منی که برایم آشناست و برایم امنیت به همراه می آورد.

۵-۲ جذب شدن به کسی که مکمل ماست

در این روابط تفاوت های فردی دو نفر است که ایجاد کننده احساس کشش میان آن دو نفر می شود. در اینجا دیگر شخص در جست و جوی همتای خود نیست بلکه در جست و جوی کسی است که جایگزین یکسری فقدان های وجودی اش شود بعنوان مثال فرد تنبل ممکن است نسبت به دوستی با اشخاص زبر و زرننگ علاقه نشان دهد. همچنین از دیدگاه روانشناسی انسان با داشتن دوست می تواند پی به شخصیت خود ببرد و ویژگی های فردی خود را بهتر بشناسد. یکی از فواید داشتن دوست شکل گیری و رسیدن به درک درستی از هویت در افراد است.

در مبحث سلامت و بهداشت روان عوامل زیادی دخیل اند که از جمله این عوامل حس مثبت فرد نسبت به هویت و شخصیت و بعبارتی پذیرش خود است. پذیرش خود می تواند از طریق بازخورد در رابطه ها به خصوص رابطه های عاطفی و دوستانه بهتر و کامل تر شکل بگیرد. در نتیجه فضای دوستانه بهترین گزینه و موقعیت برای دریافت بازخورد در ارتباط با افراد است. افرادی که به آنها احساس و دید مثبتی داریم.

۶. تاثیر رابطه دوستانه بر شخصیت انسان از دیدگاه اسلام

در متون اسلامی بابی تحت عنوان مجالست و تاثیر مجالست وجود دارد که نشان می دهد مجالست آثار نیک و سوء فوق العاده دارد و این امری است که اجتناب ناپذیر است. در قرآن کریم آیات مهمی در این بار ذکر شده است بعنوان مثال می فرماید: به خاطر آور روزی را که ستمکار دست خود را از شدت حسرت به دندان می گزد و می گوید: ای کاش فلان شخص گمراه را دوست خود انتخاب نکرده بودم. او مرا از یادآوری (حق) گمراه ساخت بعد از آنکه (یاد حق) به سراغ من آمده بود! و شیطان همیشه خوارکننده انسان بوده است.^۴

در این آیات تاسف و تاثر عمیق ظالمان در قیامت است که از انتخاب دوستان ناباب تاسف می خورند چرا که عامل اصلی شقاوت خود را در رفاقت با آنان می بیند.

در این زمینه احادیث پرباری نیز از وجود مبارک پیامبر (ص) و ائمه علیهم السلام وارد شده است همچون این روایت که می فرماید: همنشینی با بدان موجب بدی می شود، همچون بادی که از جایگاه متعفن و آلوده می گذرد، بوی بد را با خود می برد.^۵

اما یک گزاره دیگر که با توجه به آنچه تاکنون در عناوین قبلی ابراز گشت باید مورد اعتنا قرار گیرد این است که بدانیم فصل مشترک ما با فرد دیگری که می خواهیم با او دوست شویم و یا دوست هستیم چیست؟ ابن فناری در کتاب مصباح الانس می گوید: بدون اینکه مناسبت جامع بین دو چیز باشد، طلب نمی کند چیزی غیر خودش را.^۶

^۴ فرقان، ۲۹-۲۷

^۵ تمیمی آمدی، غررالحکم، حدیث ۲۸۲۶

^۶ لایطلب شی غیره دون مناسبه جامعه بینهما

یعنی که بسیاری از موجودات هستی از اشیا گرفته تا انسان ها اگر با هم پیوندی برقرار کنند نشانگر وجود سنخیت میان آنهاست. پس وقتی که ما به یک شخص برای دوستی تمایل و رغبت نشان می دهیم حتما سنخیتی با او داریم. این از یک سنخ همیشه مثبت نیست و ممکن است عیب های ما مشترک و مارا به هم مرتبط کرده باشد که در پرتوی صفات پسندیده آن دوست درصدد پوشاندن عیب های خودمان باشیم یعنی دوستی ما با یک نفر ولو انسان خوبی باشد نقش خفه کن برای وجدانمان را بازی کند.

ممکن است در جمعی افراد متدین، موجه و با اخلاق زیادی باشند ولی در آن جمع ما فقط به سمت یک شخص پالس مثبت بفرستیم و ابراز محبت کنیم، خب این ممکن است به دلایل ذاتی و طبیعی باشد مثلاً او را خونگرم تر از سایرین بباییم و یا با او در صفات خوب و مثبتی مشترک باشیم و همین نظر ما را به خود جلب کند ولی به هر حال یک امکان دیگر هم وجود دارد و آن اینکه نقاط ضعف یکسانی داشته باشیم که باعث کشش میان ما شده باشد، بعنوان مثال او نیز مانند ما اهل شوخی های نامتعارف است (جذب شدن به انعکاس خودمان در بیرون) حال اگر چنین دوستی برقرار شد احتمال دارد آثار سوئی داشته باشد مثلاً وجه توجیه به ما بدهد که بگوییم اگر این رفتار بد است آن دوست با ایمان و مومن انجام نمی داد.

۷- منظور از شناخت خود و راهکار

با تعاریفی که گذشت حال نقش شناخت کافی از خود مشخص می شود البته منظور از شناخت در اینجا با شناختی که در کتب اخلاقی رایج است و به آن به عنوان راهی برای معرفت حق تعالی و تقرب به خداوند نگاه می شود قدری متفاوت است در اینجا منظور این است که خودمان را به وجدانمان ارجاع دهیم و با خود روراست باشیم و پیش از آنکه شخصیت طرف مقابل را مورد محک و برانداز قرار دهیم نیم نگاهی به ویژگی ها و عاداتی خود بیاندازیم که اگر به واسطه ایراد مشترکی که در وجود ماست قرابت به وجود آمده در تصمیم خود تجدید نظر کنیم و اگر قصد برقراری دوستی حسنه داریم هر چند وقت یکبار رفتار دوستان خود را با آموزه های دینی و حقی عرفی و عقلی تطبیق دهیم و اگر صفت های مغایر با دستورات

اخلاقی یافتیم که در نظر ما زیبا جلوه کرده از آنها اجتناب کنیم و به صورت صحیح به دوست خود تذکر بدهیم که ان شاء الله مصداق روایت المومن مرآه المومن باشیم.^۷

^۷. بحار الانوار، ج ۷۱، ص ۲۶۸

نتیجه

در روابط دوستانه که تاثیر غیرقابل انکاری بر شخصیت ما می گذارد باید نگاهی همه جانبه داشت و اگر خداوند توفیق دوستی با انسان شریف و مومنی را به ما عطا کرد باید مراقب باشیم که در الگوبرداری دچار اشتباه نشویم چرا که هراسان غیر معصومی ممکن الخطاست و اینکه وجود سنخیت در نواقص و نقاط ضعف مشترک میان ما و افراد با ایمانی که باعث ایجاد رغبت و تمایل نسبت به دوستی شده باشد محتمل است لذا بایستی با آگاهی از روحیات، عادات و ویژگی های اخلاق خود و مناط عمل قرار دادن آموزه های دین نسبت به هرگونه دوستی و الگوپذیری قدم برداریم چنانچه مولا علی علیه السلام می فرمایند: حق با شخصیت ها شناخته نمی شود، حق را بشناس تا اهل آن را بشناسی.^۸

^۸. مجمع البیان، ج ۱، ص ۲۱۱: ان الحق لا یعرف بالرجال، اعرف الحق تعرف اهله

منابع

۱. قرآن کریم
۲. لغت نامه دهخدا، کلمه دوستی
۳. ابن ابی الحدید، شرح نهج البلاغه
۴. مجلسی، بحار الانوار
۵. تمیمی آمدی، غرر الحکم
۶. واحد جوان، وحید، نقش معاشران و دوستان در اخلاق، گروه فرهنگ و هنر، حوزه دین و اخلاق، خبرگذاری فارس
۷. دوست و دوستی مفهوم دوست و دوستی، مجله معرف اسلامی، پایگاه اطلاع حوزه، شماره ۴۴
۸. پایگاه اطلاع رسانی تعلیم خانواده www.tanzimekhanevadeh.com 20 May 2018.